

Панівні світоглядіві переконання

Двоє, і тільки двоє переконань можливі духові, наскільки він відкриває свою діяльність у пізнанні й у вивченні явищ. Одне з них полягає в тому, що йому, як духові взагалі, є присущими основи, що уможливлють пізнання *самої правди*; друге — в тому, що йому, як людському духові, який пов'язаний із загальним типом людської тілесної організації, присущі начала, що уможливлють придбання тільки *загальнопридатних відомостей*. Поза тим упевненням залишається поле для скептицизму, який, розбиваючи науку, повинен — щоб бути згідним з собою — сумніватися і в тому, що він поборює науку, і в цей спосіб безвихідно крутиться в немислимому колі, відкидаючи свої власні позиції.

Згідно з особливою властивістю цих двох переконань, неосвяжний світ досвідів розкладається перед обличчям спостерігача на дві форми. Кожна з цих форм має досконало-особливе значення; кожна з наук, згідно з своїми принципами, повинна відноситися до однієї з цих форм, змістом якої буде визначатися її питома вага в загальному вихованню людини. А саме, коли всі вчені кажуть нам одноголосно, що ми пізнаємо тільки явища, то неозначеним ще залишається те, в якому сенсі виучуваний круг предметів є вищим: чи в тому, що чистий розум, чи розум сам по собі не знаходить в тих предметах повного здійснення своїх думок про справжнє буття і внаслідок цього бачить у них тільки подібності і неясні образи того, що існує вдійсності, чи в тому, що спостережувана якість цих предметів зумовлена формами нашого чуттєвого спостереження так, що ці предмети не є феноменами сутності, але феноменами нашої свідомості.

Перший погляд розвинений у вірцевій для всіх часів довершеності Платона в його навчанні про розум і про ідеї; другий — Кантом у його навчанні про досвід. Перший розрізняє між предметами, як вони даються в досвіді, і предметами, як вони

даються в розумі; другий — між предметами, як вони даються в нашому суб'єктовному погляді, і предметами, як вони є сами в собі, чи в самій природі речей. Перший припускає можливість знання *істини*, другий — тільки знання *загальнопридатне*.

Предмет даної праці

Впродовж тисячоліть у філософії панувало платонічне навчання про розум. За нашого часу воно стало неясним внаслідок глибокого, а разом з тим суперечливого навчання Канта про досвід і його умовини; і можна сказати, що відносно питання про основи і сутності науки вся історія філософії ділиться на дві нерівні епохи, перша з яких відкривається Платоном, друга — Кантом.

В даній бесіді не було б доречно розглядати в усій повноті обидвоє навчання, в яких зосереджено все, що робить положення різних наук неясним, а особливо неозначеним значення їх у загальній системі людської освіти. Але вистачить привидитися до основних рис одного й другого навчання для того, щоб взагалі розрізнити, котра з наук, або при якому опрацюванні, має практичне значення керівництва чи системи загальнопридатного знання, і котра з них, противно, проникнена більше чи менше вимогами й основами загальної істини.

Задоволення, яке ми переживаємо, коли пізнаємо речі на основі досвіду, — це факт загальновідомий. В пізнанні відбиваються не тільки образи речей, але й порядок, у якому ті образи пригадуються й поєднуються, є даний і приготовлений самими пересвідченнями, а не припускається самодіяльним, ризикуючим помилятися мисленням; ми судимо так, а не інакше тому, що так, а не інакше ми бачили. Відповідальність за правду чи неправду наших суджень (міркувань — С. Я.) падає на досвід, який подиктував нам ті судження. Якщо б у цьому сенсі досвід був одиноким джерелом наших пізнань, то всі науки мали б характер інформативний й описувальний. Припущення, що всі наші пізнання — це дари досвіду, поділяють долю всіх загальних місць, які або нічого не кажуть, або виявляють дуже глибокі істини тому, хто вміє їх розуміти.

Нема погляду, нема досвіду, який не міг би, або не повинен би бути розложений на *поняття*. Досвід дає пізнання, гідність яких залежить виключно від суворості *аналізи*. Вже ці дві загальновідомі дії викидають нас із царини досвіду в царину розуму. Так той, хто твердив би, що він стоїть у простім стані, завдяки своїм ногам, відразу зрозумів би дійсний зміст того факту. — якби тільки йому довелося пересвідчитися, — що при першому

затемненні свідомості, чи сенсу ноги відмовляють йому в послугах і він падає на землю.

Народження науки починається не з пригадування, а з аналізу фактів: зрілість її зросту визначається спосібністю виводу окремих явищ з їх загальних основань. Ці діяння належать розумові; сповнення їх здійснюється згідно із загальним, незмінним законодавством розуму. З царини знання ми виключаємо все особисте й розложений перед нами світ розглядаємо й пояснюємо, згідно з основами світу мислимого, як по його зразках, — світу, який існує тільки в розумі і для розуму. В цьому міститься проста сутність платонічного навчання про ідеї. В наш час воно оточене тим більшим мороком, чим більше яснішими сталися для нас наші особисті уявлення відносно розуму і зміслу його законів.

Розум згідно з наукою Платона і досвід згідно з наукою Канта // Юркевич П. Д. Вибрані твори (пер. Степана Ярмуса). - С. 112-114.